

OLIMPIA VALENCIA, O FEMININO NA HISTORIA

Hoxe ninguén se atreve a negar publicamente a contribución das mulleres á historia(1). Como afirma Joan Connolly, "a muller no só foi un factor histórico constante ao longo dos milénios, senón que chegou a constituir un factor axente tanto na sociedade como na economía lapasará de non ter estado sempre visíbel na política"(2). Porén, fora certas individualidades por todos coñecidas, as mulleres estiveron ausentes dos estudos históricos. Sen dúbida, este "esquecemento" estivo determinado por unha visión androcéntrica do proceso histórico, pola xerarquía de valores da nosa sociedade patriarcal e por uns planteamentos historiográficos nos que até agora só se tiveron en conta a esfera pública, desafiando a esfera privada(3).

O panorama está a cambiar lentamente. Desde hai uns anos, sobre todo no mundo anglosaxónico produciuse unha eclosión de investigacións de carácter histórico sobre o sector feminino da poboación. Un rápido percorrido polo nome dos autores arroxa un saldo eloquente: a maioría foron realizadas por estudantes, profesoras e investigadoras. A recuperación da historia das mulleres coincidiu co unha tomada de conciencia xeneralizada — por parte das mulleres — da opresión sufrida desde séculos.

A nós, as mulleres, corresponde-nos pois facer visíbel a "presenza" das mulleres galegas na Historia de Galiza (a historia con maiúscula), demostrando que non houbo ausencia senón "postergación", e corresponde-nos

tamén reconstruír a historia das mulleres galegas como colectivo. É un reto que hai que asumir; numerosos grupos e temas esperan ser estudados: as campesiñas, as mariscadoras, as relixiosas... a educación, a sexualidade, o traballo, etc. As liñas de investigación son múltiples pero hai que saber desde o principio que elaborar a historia das mulleres e/ou a súa contribución ao proceso histórico encerra moitas dificultades: hai que deseñar o método de traballo e o método teórico, faise a apolatura bibliográfica e é preciso buscar novas fontes ou dar un novo tratamento as habitualmente utilizadas polos historiadores.

O problema das fontes é un dos máis graves; pensemos, por exemplo, que nos estadísticos non se soen diferenciar os sexos; pensemos que na literatura nos dá cuase só a visión masculina, o mesmo se pode dicir do cine, a pintura...; pensemos que a prensa está dominada polos homes, etc., etc. Neste sentido, a "historia oral", que dicir os testemuños vivos, constitúen unha das fontes á que podemos recorrer para investigar a historia máis inmediata e o noso propio momento(4). Por iso, propónse aquí iniciar un Arquivo de palabra no que se vaxan reunindo testemuños de mulleres tanto das que tiveron unha significación especial como das que — a maioría — permaneceron nun segundo plano.

O 17 de setembro de 1981 entrevistei a Olimpia Valencia López de Vigo, á busca de información para a tese

doutoral(5). Con posterioridade elaborei un pequeno resumo que non chegou a publicarse ao desaparecer a *Hoja de Lúnes* de Vigo. A entrevista reflicte a inexperiencia de quen a fixo, pero aínda así penso que merece a pena dar a coñecer quen é Dona Olimpia Valencia, e hincar o "dona" estivo mellor empregado. Foi a primeira galega médica, ou médica, como ela prefire que se diga, membro fundador da Academia Médico-Duruxica e da Alianza Francesa de Vigo, e ligada á Institución Libre de Ensenanza. Son datos significativos que acompañan a unha personalidade interesante, culta, liberal, amante da súa terra e do traballo. Unha muller que se adiantou ao seu tempo.

Tradución Helena Alvaredo Serrano María del Carmen Pérez Pais

"Nacín en Sallar (Ourense) o 14 de decembro de 1898. Fila única dunha familia de clase media. Aos doce anos vin-me a Vigo e aquí preparei por libre Maestría, Bacharelato e o Preparatório, curso común previo á entrada na universidade para as carreiras de Medicina, Ciencias e Farmacia. A miña familia respectou a miña decisión de estudar medicina pero moitas das miñas amigas pensaban que non era unha carreira apropiada para unha muller."

En 1919 inicia os seus estudos universitarios en Santiago de Compostela. As poucas estudantes que alí había, pensaban tamén á clase media, e facían Farmacia o Filosofía. Os seus profesores e compañeiros dispensaron-lle un trato "correcto": dos primeiros lembra con especial cariño a Novos Santos e a Gil Casares.

"As raparzas facíamos unha vida austera; estudábamos e paseábamos pola Ferradura ou a Rúa do Viar. Apenas víamos tratos cos rapaces."

En Santiago respirábase daquela un ambiente de rebeldía contra a ditadura de Primo de Rivera. Existía un espírito liberal pero a politización era escasa.

En 1925 remata a carreira. É como xa dixemos, a primeira muller galega que obtén a licenciatura de Medicina. Tráslase entón a Madrid para especializar-se en Xincoloxía ao lado do doutor Recasens. Recomendada pola universidade compostelana consegue entrar na Residencia de Estudiantes, dirixida por María de Maetzu. A súa vinculación coa

Institución Libre de Enxeñanza reflicta-se nunha serie de aspectos que caracterizan a todas as persoas que dalgúha forma colocaron o espírito da institución: elegancia natural, sinxaleza, atractivo personal, talento liberal e luco.

"O 23 de febreiro de 1928 establecí-me polo miña conta en Vigo. Puxen un anuncio no xornal, coloquei unha placa na porta. "Olimpia Valencia. Especialista en enfermidades de la mujer", e dispuxen-me a esperar as chamadas. Comecei facendo medicina xeral. Ao principio tiver moitas dificultades, sobre todo porque tiña que vencer a resistencia dos clientes para aceitar que eu era o médico."

Pouco a pouco foi-se gañando o prestixio profesional nunha cidade que a doutora califica de "liberal", á vez que preparaba a súa tese doutoral sobre Variaciones de la colesteroína en relación con la anestesia.

E entón chega a Segunda República. Olimpia Valencia, como outros moitos médicos, sente unha grande preocupación cultural — a súa biblioteca así o atestiguan — e sente-se tamén estreitamente vinculada a Galiza. Amiga de moitos galeguistas (Alvaro de las Casas, Antón Villar Ponte...), acénse encabezar en xuño de 1931 un chamamento de apoio aos candidatos galeguistas das provincias de Pontevedra e outro en xuño de 1936 en favor do si no Plebiscito do Estatuto Galego. Ambos documentos estaban asinados só por mulleres(6).

A súa amizade con galeguistas, xente de esquerdas, o seu nome

nestos manifestos e unha certa somando-se á homenaxe de Antón Villar Ponte aparecida en *El Pueblo Gallego*, haberían-lle de ocasionar non poucos desgozos durante a guerra.

"Fun decida no mes de febreiro de 1937. Permanecín durante catro días no cuartel de Guardia Civil, próximo á rúa María Berdiales. Estábamos nas cortes, mulleres de evadidos, baralliras e quizais prostitutas. Na parte que nós ocupábamos atopábase a pista para lavar-se e o retrete. Alí tiñan que ir os homes decidos xa que carecían de servizo na parte das cortes nas que se achaban."

Os boñs informes que había sobre ela e un "donativo" saberon-na dalí. Porén os problemas non remataran, ás dificultades propias dun período de guerra, sumáronse agora as de atopar traballo. "Iso era o pior". Acusada de rixa, moitas clientes temeron ou preferiron deixar de consultar-se con ela. Abrira-se unha época que pouco tiña que ver coe ideas e plantexamentos desta muller.

"A partir de entón dediquei-me de cheo ao traballo e a vida familiar. Apartei-me do mundo. Fun unha asceta. Naquelles tempos nos que ao final da sesión había que levantar o brazo, non sequer ía ao cine."

Nos anos cuarenta consigo entrar na Seguridade Social, vinte anos despois jubílei-me. Agora, con oitenta e dous anos sigo consultando pola tarde, por ese afán de traballo que impulsionou toda a miña vida. Pois mañá passo e estudo xa que hai que estar ao tanto das novidades."

GALICIA E A MULLER EN *AMANTIA*

Olimpia Valencio desenvolveu unha importante labor profesional en Vigo e por ela recibiu homenaxes e recompensas, quizais moitas do que lle correspondía. Lástima que as circunstancias impedisen que a sociedade galega se beneficiase en maior medida da súa formación humanística, do seu talento liberal e do seu amor por Galicia.

A novela *Amantia* (1964) de María Xosé Queizán é non só unha novidade en si mesma, senón toda unha aportación ao panorama narrativo galego, especialmente pola presenza que ten nela o que poderíamos chamar "galego-femenino". Ademais, a autora conxuga na creación dúas das grandes teimas da súa personalidade: o nacionalismo e o feminismo. Ambas ideoloxías foron entrececendo a narrativa de *Amantia*, unión íntima de Galicia e a muller.

A NOVELA FEMENINA

Desenmarañando o fio das palabras devanditas e adentrándonos no panorama narrativo, cabe lembrar que dentro da novelesca galega escrita por mulleres, María Xosé Queizán xa ocupaba o relevante posto de ter escrito a segunda novela feminina galega. En efecto, *A*

orella no buraco (1965) é a primeira narración feita por unha muller, que se publica na posguerra, e está separada de Mévedo (1920), a obra con que se inicia o xénero, por máis de cuarenta anos e unhas catro promocións literarias.

Mais nas dúas décadas que van desde a publicación de *A orella no buraco* á da actual *Amantia*, o panorama novelesco feminino tivo sufrido un relativo incremento e un certo enriquecemento.

Destaca, en primeiro lugar, a publicación da novela *Adiós, María* (1971) de Xohana Torres, que supuxo unha renovación do panorama coa súa técnica do realismo dialéctico e a presenza dunha clara perspectiva feminina. A ela temos que engadir as aportacións máis tradicionais de Pura Vázquez con *Segundo Pereiro* (1976) e a súa irmá Dora con *Bergaminiá* (1971) e *Augas soltas* (1978). Así mesmo, cabe ter en

114 - Foto de mulleres a non de muller, por referirse a plural e un colectivo conxunto identificable, mentres que a singular refírese a abstracción e idealización.

115 - Cf. Conrado de Uffero, Juan, "La protagonista avante. La mujer como objeto y sujeto de la Historia de España", en *La mujer en el mundo contemporáneo*, Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, 1981, p. 11.

116 - Foucault pouco vai se conformando como obxectivo de investigación histórica colectiva de publicación así como interrelacións ou temas ligados como a sexualidade, o sexo, a diversidade, a economía sumerida, etc.

117 - A antropóloga e outras ciencias sociais acurandando a historia este novo instrumento. A súa oral, como tipos de fontes, grábale unha revisión rigurosa e a interrelación con datos obtidos por outras investigacións. Despois dun período de crítica á "historia oral", así se impoñe o vixente avanzando na súa técnica e metodoloxía.

118 - Na web digital atópanse o resultado da impresión galega suena a Segundo Rascóns.

119 - Yvonne de "Manifiesto de las mujeres universitarias" en *El Pueblo Gallego*, 27 de xuño de 1903, p. 6 e "Manifiesto de las mujeres gallegas", en *Pais de Vigo*, 20 de xuño de 1906, p. 10.

Carmen Blanco